

55 τὴν ἀλήθειαν, ἣν ζητοῦμεν ἢ φανερώνομεν ταύτην τοῖς ἄλλοις. Τὴν μέθοδον
 τινὲς καλοῦσι τετάρτην ἔννοιαν τοῦ νοός, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀληθὲς. Αὕτη
 γὰρ ἢ διάταξις τῶν ἡμετέρων γνώσεων ἢ ἔστιν ἀπλή θεωρία καὶ στοχα-
 σμὸς τῆς μιᾶς μὲ τὴν ἄλλην γνώσιν ἢ ἀπόφασις τῆς θελήσεως δι' ἧς ἐκ-
 λέγομεν ζητεῖν τὴν ἀλήθειαν ἢ τοῖς ἄλλοις φανεροῦν αὐτὴν μᾶλλον κατ'
 60 ἓνα ἢ κατ' ἄλλον τρόπον. Συμφέρει ὁμοίως ἢ μέθοδος πρὸς τὸ φεύγειν
 τὴν πλάνην ἐν τῷ μανθάνειν τὰς ἐπιστήμας καὶ εὐρεῖν τὴν ἀλήθειαν.
 Ὅθεν ὅσα ἔχομεν νὰ ἡξεύρωμεν διὰ νὰ μάθωμεν τὰς ἐπιστήμας, ἀνάγον-
 ται εἰς τὰ τέσσερα ταῦτα: α^{ον} Δεῖ ὀρθῶς νοεῖν τί εἰσὶ τὰ πράγματα,
 β^{ον} δεῖ ὀρθῶς κρίνειν περὶ αὐτῶν, γ^{ον} ὀρθῶς συλλογίζεσθαι καὶ δ^{ον} ἐξε-
 65 τάζειν μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως τὰ πράγματα. Ἡ μάθησις τῶν τεσσά-
 ρων τούτων καλεῖται λογικὴ, ἢ ὁποῖα εὐρέθη καὶ μανθάνεται διὰ νὰ προε-
 τοιμασθῇ ὁ νοῦς εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἐπιστημῶν. Ἐκλήθη οὕτως ἢ
 f 155r] λογικὴ παρὰ τοῦ λόγου τοῦ νοός ὃν διευθύνει. | Ὁ λόγος, δὲ τοῦ νοός
 ἔστι τὸ λογικόν, τουτέστιν ἢ ἔμφυτος τοῦ νοός δύναμις, δι' ἧς συμπεραί-
 70 νομεν τὸ ἐν ἑκ τοῦ ἑτέρου διὰ τὴν ἀναγκαίαν συνάφειαν τῶν πραγμάτων.
 Ἄλλο οὖν ἔστιν ὁ λόγος καὶ ἄλλο ὁ συλλογισμὸς. Ἐκεῖνος ἔστιν ἢ δύ-
 ναμις τοῦ συμπεραίνειν, οὗτος δὲ ἔστιν ἢ αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ συμπεράσμα-
 τος. Ἡ λογικὴ τοίνυν α^{ον} καὶ ἀμέσως θεωρεῖ τὴν ἐνέργειαν τοῦ συλλο-
 γισμοῦ, οὐ τὴν δύναμιν τοῦ συλλογίζεσθαι, πρὸς χάριν δὲ ταύτης θεωρεῖ
 75 τὰς ἄλλας ἐννοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ Αἴης ΕΝΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΘΩΣ ΝΟΕΙΝ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΑΝΕΥ ΠΛΑΝΗΣ

Κυρίως μόναι δύο ἔννοιαι διάφοροὶ εἰσὶ τοῦ νοός πρὸς τὰς ὁποίας ἀνά-
 γονται πᾶσαι αἱ ἄλλαι. Διότι κατὰ τούτους τοὺς δύο τρόπους νοεῖ ὁ νοῦς
 80 τὰ πράγματα: μὲ τὴν α^{ον} ἔννοιαν ἀπλῶς γινώσκει, μὲ τὴν β^{ον} συγκατατί-
 θεται εἰς πᾶσαν κρίσιν καὶ συλλογισμὸν. Ὁ νοῦς νοεῖ α^{ον} μίαν σχέσιν καὶ
 συνάφειαν πραγμάτων καὶ ἔπειτα συγκατατίθεται. Διότι ὀρθῆ συγκατά-

63 α^{ον} om. K

55 Τὴν μέθοδον τινὲς καλοῦσιν τετάρτην ἔννοιαν τοῦ νοός. . . Πρβ. LPR, p. 44: Cet art (la logique) consiste dans les reflexions que les hommes ont faites sur les quatre prin-
 cipales opérations de leur esprit, concevoir, juger, raisonner et ordonner.

56 αὕτη γὰρ ἢ διάταξις. . . Πρβ. LPR p. 44: On appelle ordonner, l'action de l'es-
 prit par laquelle ayant sur un même sujet. . . diverses idées, divers jugements et divers
 raisonnements, il les disposent en la manière la plus propre pour faire connaître ce
 sujet. C'est ce qu'on appelle encore méthode. Πρβ. ἐπίσης DR V, p. 44: tota metho-
 dus constituit in ordine et dispositione eorum, ad quae mentis acies est controvertanda,
 ut aliquam veritatem inveniamus.

θεσις κρέματα ἐκ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς νοήσεως καὶ στοχασμοῦ τοῦ
 πράγματος· οὐδέποτε γὰρ πλανᾶται ὁ νοῦς όταν συγκατατίθεται μόνον
 85 τῇ φανερᾷ γνώσει τοῦ πράγματος· συμβαίνει δὲ πλανᾶσθαι, όταν ὁ νοῦς
 f 155 v] ὑποτίθῃσιν ἔχειν φανερὰν τὴν | εἶδησιν πράγματος, τὴν ὁποῖαν ἀληθῶς
 οὐκ ἔχει καὶ αὕτη ἢ ψευδῆς ὑπόθεσις ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἡμετέρας πλάνης ἐν
 τῷ κρίνειν. Δεῖ οὖν τὸν ἀγαπῶντα τὴν ἀλήθειαν καὶ φοβούμενον πλανᾶσθαι,
 όταν συλλογίζεται σκοπεῖν μὴ ὑποτιθέναι τινὰ ψευδῆ ἀρχήν· πάντοτε γάρ,
 90 όταν οὐκ ἔχωμεν φανερὰν τοῦ πράγματος εἶδησιν, δεῖ ἀμφιβάλλειν.

Τέσσερα πράγματα εἰσὶν ἀναγκαῖα διὰ τὴν ὀρθὴν γνώσιν τοῦ πράγμα-
 τος: α^{ον} όταν ὁ νοῦς στοχάζεται μίαν ἀλήθειαν πρέπει νὰ προσέχη εἰς
 ἐκεῖνα μόνον τὰ ὅποια τὸν φέρουσιν εἰς τὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Διὰ
 νὰ ξανοίξωμεν λοιπὸν τὰ ἰδιώματα καὶ τὴν φύσιν ἐνὸς πράγματος πρέπει
 95 νὰ μάθωμεν ὅλα ὅσα εὔρον καὶ εἶπον οἱ σοφοὶ περὶ τοῦ πράγματος ἐκεί-
 νου, π.χ. οὐδεὶς στοχάζεται ποτὲ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ νὰ συνθέσῃ
 μίαν διδασκαλίαν περὶ οὐρανοῦ, όταν δὲν ἤξεύρῃ ὅσα διδάσκουν αἱ ἀστρο-
 νομικαὶ παρατηρήσεις· προσέτι ἀναγκαῖα ἐστὶν ἡ πείρα δι' ἧς ξανοίγο-
 μεν ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἰς ἄλλον τρόπον δὲν εἶδομεν.

100 β^{ον} δὲν φθάνει νὰ στοχασθῶμεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὅποια πρέπει νὰ μάθω-
 μεν δι' ἓν πράγμα ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀτενίσωμεν ἐκεῖ μὲ μακρὰν προσοχήν
 τῆς διανοίας τὰ ὄμματα, ἐπειδὴ οὕτω μὲ τὸν καιρὸν ξανοίγομεν εἰς τὸ
 πράγμα ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδοῦμεν, φανερὸν γὰρ ἐστὶν, ὅτι οὐ βλέπο-
 f 156 r] μεν τελείως τὸ | πράγμα εἰς τὸ ὁποῖον δὲν κρατοῦμεν διὰ πολλὴν ὥραν
 105 τὴν θεωρίαν. Προσέτι χαρακτηρὸς ἐστὶ τῶν ἀφρόνων κρίνειν ἄνευ στοχα-
 σμοῦ καὶ μακρᾶς προσοχῆς. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι ἀναγινώσκοντες
 πολλοὶ ἄνθρωποι τὰ αὐτὰ βιβλία, ἄλλοι σημειοῦσι καὶ ἄλλοι οὐδὲν βλέ-
 πουσιν ἄξιον σημειώσεως, δι' ὅτι οἱ πρῶτοι ἐξάνοιξαν ὅ,τι δὲν εἶδαν οἱ

87 ἐκ τοῦ κρίνειν K

90 δεῖ ἀμφιβάλλειν Πρβ. DD II, 22. Le premier était de ne recevoir jamais aucune chose pour vraie, que je ne la connusse évidemment être telle; c'est à dire d'éviter soigneusement la précipitation et la prévention et de ne comprendre rien de plus en mes jugements que ce qui se présenterait si clairement et si distinctement à mon esprit que je n'eusse aucune occasion de le mettre en doute.

101 ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀτενίσωμεν ἐκεῖ μὲ μακρὰν προσοχήν τῆς διανοίας τὰ ὄμματα. . . Πρβ. DM IV, p. 70. Car certainement j'y parviendrai si j'arrêta suffisamment mon attention sur toutes les choses que je conçois parfaitement, et si je les sépare des autres que je ne conçois qu'avec confusion et obscurité: quoi dorénavant je prendrai soigneusement garde. Πρβ. ἐπίσης LPR I, p. 25. Il est vrai néanmoins qu'une grande partie des faux jugements des hommes ne vient pas de ce principe et qu'elle n'est causée que par la précipitation de l'esprit et par le défaut d'attention, qui fait que l'on juge témérairement de ce qui l'on connaît que confusement et obscurément. . . καὶ p. 27 . . . aussi il m'en faut poursuivre d'autres pour reconnaître la vérité que la clarté même qu'il l'environne.

δεύτεροι, ἐκεῖνοι γὰρ μετὰ προσοχῆς καὶ στοχασμοῦ ἐποίησαν τὴν ἀνά-
110 γνῶσιν.

γ^{ον} πρέπει μετὰ τὴν πρέπουσαν τοῦ πράγματος θεωρίαν διαιρεῖν ὅσα
ἐξανοίξαμεν φανερώς εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ ὅσα συγκεχυμένως μόνον καὶ
ἀδήλως εἶδομεν· οὕτω γὰρ ὁμολογοῦμεν μόνον τὰ σαφῆ καὶ ἐξετάζομεν
ἔτι τὰ ἀδηλα. Μετὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης τῶν δῆλων καὶ ἀδήλων πρα-
115 γμάτων φεύγομεν τὴν πλάνην, ἣν ἐλάβομεν παρὰ τινων προκαταλήψεων
τῆς νηπιότητος, δι' ὧν ἄνευ ἐξετάσεως εἶχομεν ὡς δῆλα καὶ ἀληθῆ πρό-
γματα ἀδηλα καὶ ψευδῆ. Οὕτω τινὲς νομίζουσι τὴν θερμότητα εἶναι διά-
φορον τῆς κινήσεως τῶν μερῶν τοῦ πυρός, διότι οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἐνόη-
σαν αὐτήν.

120 δ^{ον} οὐ δεῖ συγκατατίθεσθαι, εἰμὴ ὅταν ἡ φανερὰ γνῶσις τοῦ πράγμα-
τος ζητεῖ τὴν συγκατάθεσιν. Ἡ φανερὰ γνῶσις γὰρ καὶ σαφῆς τοῦ πρά-
γματος ἰδέα ἐστὶ τὸ σημεῖον τῆς ἀληθείας, διότι οὐ δυνάμεθα βεβαιοῦσθαι
ἐν ταῖς ἡμετέραις κρίσεσιν, ὅτι οὐ πλανόμεθα, εἰ μὴ διὰ τῆς φανερᾶς
f 156 v] τῶν πραγμάτων γνώσεως. Εἰ γὰρ | πλανᾶται ὁ συγκατατιθέμενος,
125 ὅταν ἀναγκάζῃ αὐτὸν κρίνειν τοῦ πράγματος ἢ φανέρωσις, ἣν ὁ Θεὸς τῆς
πλάνης αἷτιος, ὃς ἐδιώρισεν πρὸς τὸ ψεῦδος αἰεὶ τὸν νοῦν.

Ἐπειδὴ ὡδε λέγομεν περὶ τοῦ ὀρθῶς νοεῖν, ἔδει ἐξηγεῖν τὸν τρόπον
καθ' ὃν νοοῦμεν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ τοῦτο ἴδιον τῶν μεταφυσικῶν ἐστίν,
οἱ ὅποιοι θεωροῦσιν τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἐννοιῶν αὐτῆς. Χρεω-
130 στοῦμεν δὲ ἡμεῖς εἰπεῖν μόνον, ὅσα εἰσὶν ἀναγκαῖα, ὅπως φύγωμεν τὴν
πλάνην καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῷ νοεῖν. Ἡμεῖς οὖν τῶν διαφόρων προσβολῶν
καὶ κινήσεων ὅς ποιοῦσι τὰ ἐξωτερικὰ σώματα ἐν ταῖς ἡμετέραις αἰσθή-

111 Πρέπει μετὰ τὴν πρέπουσαν θεωρίαν διαιρεῖν ὅσα ἐξανοίξαμεν. Πρβ. DD II, 23, p. 35 le second (précepte), de diviser chacune de difficulté que j'examinerais en autant de parcelles qu'il se pouvait et qu'il serait requis pour le mieux résoudre.

116 προκαταλήψεις τῆς νηπιότητος. Πρβ. DD II § 22, p. 35 νὰ ἀποφεύγω προσεκτικὰ τὴ βιασύνη καὶ τὴν προκατάληψη. LPR, Second Discours, p. 38. . . pour se détromper d'une infinité des fausses idées que les préjugés de notre enfance on laissé dans notre esprit. καὶ p. 304. . . puisque au contraire, il y a rien de plus capable de nous entretenir dans l'erreur que de nous arrêter à ces préjugés de notre enfance. καὶ p. 82. L'unique remède (pour les idées confuses) à cet inconvénient, est de nous défaire des préjugés de notre enfance, et de ne rien croire de ce qui est du ressort de notre raison, par ce que nous en avons jugé autrefois, mais par ce que nous en jugeons maintenant.

121 Φανερὰ γνῶσις τοῦ πράγματος. Πρβ. DD II, § 22.

127 Ἐπειδὴ ὡδε λέγομεν περὶ τοῦ ὀρθῶς νοεῖν. Πρβ. LPR I, p. 46 Des idées selon leur nature et leur origine. Ἐξετάζονται ὅλα τὰ προβλήματα ποῦ θέτει ὁ Δαμοδὸς χωρὶς νὰ παίρνει σαφῆ θέση. Ὁ Arnauld δέχεται: (δ.π. σσ. 50, 52) Il est donc faux que toutes nos idées viennent de nos sens. Ἀπορρίπτει τὴ θέση τοῦ Gassendi: omnis idea ortum ducit a sensibus. Οἱ ἰδέες ὑπάρχουν στὸ πνεῦμα μας, δὲν κατάγονται ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις παρὰ μόνον εὐκαιριακά, καθ' ὅσον οἱ αἰσθήσεις δίνουν τὴν εὐκαιρία στὴν ψυχὴ νὰ σχηματίσει διάφορες ἰδέες. . . οἱ ἰδέες σχεδὸν πάντοτε δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ὁμοιο μ' αὐτὰ ποῦ γίνονται στὶς αἰσθήσεις καὶ στὸν ἐγκέφαλο.

- σεσι, νοοῦμεν διάφορα πράγματα: τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὰ ζῶα, τὰ φυ-
τά, τοὺς λίθους καὶ τὰ ὄμοια. Δεῖ τοίνυν διαιρεῖν ὧδε τὰ δῆλα τῶν ἀσα-
135 φῶν. Δῆλον καὶ βέβαιον ἐστίν, ὅτι τῇ ἀφορμῇ τῶν κινήσεων ἐκείνων ἔχο-
μεν ἐν τῷ νῶ ἐννοίας καὶ ἐνθυμήσεις τινὰς τὰς ὁποίας καλοῦμεν ἰδέας,
διότι ἔχουσιν διαφόρους μορφάς. Οὐκ ἐστὶν ὁμοῦς ἐξ ἴσου δῆλον, εἰ ἀναγ-
καῖον ἐστὶ τὰς ἰδέας ταύτας ὅλως ὁμοιοῦσθαι τοῖς πράγμασιν ἐξ ὧν
ἐγεννήθησαν.
- 140 Ὡσαύτως οὐκ ἐξετάζω νῦν, πότερον ἀπατηλαὶ εἰσὶν αἱ αἰσθήσεις.
Ἄρκει γάρ, ὅπως μὴ πλανώμεθα, ὁμολογεῖν μόνον, ὅτι κατὰ διαφόρους
τῶν ἀντικειμένων προσβολὰς ἔχομεν αἰσθήματα καὶ διαφόρους ἰδέας.
Ἔτερον πλὴν τούτου οὐκ ἐστὶ δῆλον. Ἔργον ἐστὶ τῶν μεταφυσικῶν
ἐρευνᾶν, πότερον πᾶσαι αἱ γνώσεις ἀρχονται ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἢ ἐστὶ
145 καὶ ἡ γνώσις μὴ ἀρχομένη ἐξ ἐκείνων. Βλέπομεν ὁμοῦς διὰ τῆς πείρας,
ὅτι ἐν τοῖς γεωμετρικοῖς σχήμασι ὁ νοῦς ὁρᾷ πολλὰ ἰδιώματα, ἀναλογίας
καὶ σχέσεις, αἱ ὁποῖαι οὐκ εἰσὶ αἰσθηταὶ μήτε δύνανται ταύτας ποιεῖν
γνωστὰς αἱ αἰσθήσεις· διὸ φανερόν ἐστὶν ὑπάρχειν ἐν ἡμῖν τινὰς ἰδέας
ἀπλῶς πνευματικὰς, αἱ ὁποῖαι δηλ. οὐ κοινωνοῦσιν τοῖς σωματικοῖς ἰδιώ-
150 μασιν, οἷον αἱ ἰδέαι τῶν ἰδιωμάτων τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἰδέα αὐτῆς. Σημειω-
τέον ἔτι, ὅτι, καθάπερ βεβαιοῖ ἡ πείρα, ἡμεῖς ἔχομεν ἐν ἡμῖν τὰς ἀρχὰς
καὶ σπέρματα πάσης ἀληθείας καὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Εἰ γὰρ ὁ
ἡμέτερος νοῦς ἦν ὡσπερ ὁ ἀγραφὸς χάρτης, πῶς ἐδύνοντο εὑρεῖν τὰς
ἐπιστήμας διὰ τῆς μελέτης καὶ τοῦ στοχασμοῦ οἱ πρῶτοι εὑρεταί.
- 155 Ἡμεῖς οὐ κρίνομεν περὶ τῶν πραγμάτων, εἰ μὴ διὰ μέσον τῶν ἰδεῶν,
διὸ δεῖ ἐν τῇ λογικῇ ἐξετάζειν τὰς ἰδέας. Ὀνομάζεται οὖν ἰδέα, ἥτοι ἐν-
f 157 r] ἔννοια, ὅ,τι προσφέρεται ἐν τῷ νῶ ὅταν νοῆ | ἐν πράγμα, ἡ ἰδέα αὕτη
ἐστὶν ἡ μορφή τοῦ στοχασμοῦ τὸν ὁποῖον ἔχει τότε ὁ νοῦς. Οἷον ὅταν
στοχάζωμαι τὴν πόλιν τῆς Ρώμης λέγεται ἰδέα ὅ,τι ἔρχεται καὶ προσ-
160 φέρεται εἰς τὸν νοῦν, ἡ πόλις δὲ τῆς Ρώμης ἐστὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς ἰδέας.
Οὕτως ὅταν βλέπω ἐν δένδρον λαμβάνω μίαν ἰδέαν, ἥτις διαμένει ἐν ἐμοί,
εἰ καὶ μὴ ὑπάρχει τὸ δένδρον. Μὴ νομίσης δέ, ὅτι ἔχομεν μόνον τὰς ἰδέας
τῶν σωμάτων. Ταύτας γὰρ ἔχομεν καὶ ἐκ τῶν ἀπλῶς νοητῶν καὶ πνευ-
ματικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς νοοῦμεν διάφορα ἰδιώματα καὶ ὁνόμοια τοῖς
165 τοῦ σώματος ἰδιώμασι. Π.χ. ὅταν στοχάζωμαι ὅτι ἐστὶ δίκαιον ἀπομέ-
νειν ἐκάστῳ τὸ προσῆκον, ἐγὼ ἔχω περὶ τούτου ἐν τῷ νῶ φανεράν τὴν
ἰδέαν, ἐν τῷ ὁποίῳ πράγματι οὐ βλέπομεν μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα,

162 τὰς ἰδέας μόνον L

152 Εἰ γὰρ ὁ ἡμέτερος νοῦς ἦν ὡσπερ ὁ ἀγραφὸς χάρτης. Πρβ. Β. Δαμοδοῦ, Μεταφυσικὰ ζητήματα, Οἱ σχολαστικοὶ κοινῶς ὁμοῦ μὲ τὸν Ἀριστοτέλην νομίζουσιν, ὅτι ἡμεῖς ὅταν γεννηθοῦμεν ἔχομεν τὸν νοῦν ὡσάν «πίνακα ξηστὸν» ὅπου μὴ ἔχοντας κανένα σχῆμα εἶναι ἐπιτήδειος εἰς ὅλα τὰ σχήματα. Πρβ. Ἀριστ. Περί ψυχῆς 429 b 31 Δεῖ δ' οὕτως ὡσπερ ἐν γραμματεῖω, ᾧ μηδὲν ὑπάρχει ἐντελεχεῖα γεγραμμένον.

μήτ' ἄλλο τι σωματικόν. Ὅθεν βεβαιούμαι εἶναι ἰδέας διαφόρους ἐκείνων τὰς ὁποίας εἰσάγουσι τὰ σώματα. Λοιπὸν εἶναι φανερόν, ὅτι νοοῦν-
 170 τες ἔχομεν τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων, ἄδηλον δὲ ἐστὶν τί εἰσὶν αὐταὶ αἱ ἰδέαι. Προσέτι διὰ τῆς πείρας ἐστὶ φανερόν, ὅτι ἡμεῖς δυνάμεθα σχηματίζειν ἰδέας κατ' ἀρέσκειαν. Οὕτως ἐγὼ σχηματίζω τὴν ἰδέαν ἀνθρώπου ἔχοντος χεῖρας πενήκοντα. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι, ὅταν | ἡμεῖς
 f 158 r] κρίνωμεν περὶ τῶν πραγμάτων κατὰ τὰς ἰδέας ἃς ἐλάβομεν παρὰ τῆς
 175 φύσεως καὶ οὐ πιστεύομεν τὰ πράγματα, εἰ μὴ καθὼς φανερῶς ποιούσι βλέπειν αὐτὰ αἱ ἰδέαι, οὐ πλανόμεθα. Οὕτως ὅταν ὁρῶ ἔμπροσθέν μου ἓνα δένδρον, ἡ ἰδέα ἣν ἔχω οὐ γεννᾶται παρ' ἐμοῦ: δι' ὃ, ὅταν κρίνω ὑπάρχειν τὸ δένδρον τὸ ὁποῖον ὁρῶ καὶ ἄπτομαι, οὐ πλανῶμαι. Ἐκαστον πρᾶγμα ἐστὶ ὃ, τι φανερώνει ἡ φυσικὴ ἰδέα αὐτοῦ. Διὸ πρὸς τὸ ὀρθῶς
 180 νοεῖν, δεῖ προσέχειν τῇ ἰδέᾳ ἐκείνῃ καὶ τοῖς περιεχομένοις ἐν αὐτῇ. Αὕτη ἡ ἰδέα καὶ ἔννοια καλεῖται οὐσία τοῦ πράγματος καθ' ὃ πρᾶγμα γινώσκεται, λ.χ. ἡ οὐσία τοῦ τριγώνου ἐστὶν ἡ ἰδέα ἣν ἔχει περὶ ἐκείνου. Ἀκολουθεῖ οὖν ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τὸ πρᾶγμα εὐρίσκεται πᾶν ὃ, τι περιέχεται ἐν τῇ αὐτοῦ ἰδέᾳ φανερῶς. Δεῖ οὖν ἀεὶ ἐξετάζειν τί περιέχει φανερῶς μία
 185 ἰδέα ἄνευ προσθήκης ἢ μειώσεως. Διὰ τοῦτο δεῖ ἐθίζειν τὸν νοῦν ἔχειν ἰδέας φανεράς, ὅπως δι' αὐτῶν μάθῃ τὴν σαφήνειαν· τοιαῦται εἰσὶν αἱ ἰδέαι τῶν γεωμετρικῶν πραγμάτων, οἷον ἡ ἰδέα τῆς ὀρθῆς γραμμῆς, τῶν τριγώνων, τῶν τετραγώνων, ἐστὶ σαφῆς καὶ φανερά, διότι εἰκονίζουσι σαφῶς τῷ νῷ τὸ πρᾶγμα. Ὅταν θεωροῦμεν μίαν ἰδέαν, δυνάμεθα νοεῖν
 f 158 v] πᾶν ὃ, τι περιλαμβάνει ἢ ἐν μέρος μόνον τῆς ἰδέας | π.χ. στοχαζόμενος μίαν γραμμὴν δύναμαι προσέχειν μόνον τῷ μήκει αὐτῆς, ὥσπερ στοχαζόμενος μίαν ὁδὸν δύναμαι προσέχειν τῷ πλάτει αὐτῆς μόνον.

Ὅταν νοοῦμεν ἐν πρᾶγμα προσέχοντες καὶ στοχαζόμενοι πᾶν ὃ, τι ἐστὶ τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο, ἡ ἰδέα καλεῖται ἔννοια ὀλική, ὅταν δὲν στοχαζώ-
 195 μεθα πᾶν ὃ, τι ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἰδέα λέγεται ἔννοια κατὰ μέρος. Τὸ νοεῖν οὖν ἐν μέρος τῆς ἰδέας καὶ μὴ προσέχειν ὅλην τῇ ἰδέᾳ, καλεῖται ἀφαίρεσις νοερὰ καὶ διαίρεσις κατ' ἐπίνοιαν.

Πολλάκις ἡμεῖς νοοῦμεν καὶ γινώσκομεν τὰ πράγματα κατὰ τὴν εἰδησιν ἣν ἐλάβομεν ἐτέρωθεν. Ὅταν γὰρ ὁμιλοῦμεν, κοινονοῦμεν τὰς
 200 ἰδέας ἃς ἔχομεν, διὸ δεῖ ἐξετάζειν, πῶς δυνάμεθα νοεῖν τὰς ἀληθεῖς ἰδέας ἐκείνων τῶν ὁποίων ἀναγινώσκομεν τὰ συγγράμματα. Ὁ λόγος συντίθεται ἐκ τῶν φόνων τοὺς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι ἐδιώρισαν διὰ σημεῖα τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, καθάπερ χρῶνται τοῖς χαρακτῆρσι διὰ σημεῖα τῶν φόνων ἐκείνων ἥτοι φωνῶν. Διὸ ὁ φιλόσοφος ὁ ἐρευνῶν τὴν ἀλήθειαν,
 205 οὐ διαλέγεται περὶ τῶν φωνῶν ἀλλὰ ζητεῖ μόνον μαθεῖν τὴν σημασίαν καθ' ἣν ὁ ἄλλος ἔλαβεν τὴν φωνήν. Διὸ δεῖ διὰ τοῦ ὀρισμοῦ ἐξηγεῖν τί

θέλομεν δηλοῦν σὺν τῇ φωνῇ· πᾶσα γὰρ φωνὴ δύναται εἶναι σημεῖον
f 159 τ] πάσης κατ' ἄ | ρέσκειαν σημασίας, ζητεῖ ὁμως τὸ δίκαιον μὴ χρῆσθαι
ταῖς φωναῖς μιᾶς γλώσσης εἰ μὴ κατὰ τὴν κυρίαν αὐτῶν σημασίαν, καθ'
210 ὁ δηλ. ἡ συνήθεια ἐδιώρισεν αὐτάς. "Όταν οὖν τις λαμβάνῃ τὰς φωνὰς
κατ' ἄλλην σημασίαν, δεῖ εἰπεῖν τοῦτο καὶ δηλοῦν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ. Πολ-
λάκις δεῖ ἐξηγεῖν τὰς φωνὰς, διότι ἡ γλῶσσα οὐχ εὐρέθη διὰ μόνους
τοὺς φιλοσόφους ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ κατὰ τὰς προ-
λήψεις τῆς νηπιότητος. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχειν
215 ἰδέας συγκεχυμένας τὰς φωνὰς αἷς χρῶνται. Α.χ. ἡ φωνὴ αὕτη: θερμόν,
εἰς τὸ στόμα τοῦ κοινοῦ λαοῦ σημαίνει ἰδέαν συγκεχυμένην, διότι διὰ
τῆς φωνῆς ταύτης ὀνομάζει θερμόν καὶ τὸ πῦρ, ὅπερ ἐστὶν αἷτιον τῆς ἐν
ἡμῖν θερμότητος καὶ προσέτι ἡμᾶς ὀνομάζει θερμοὺς οἱ ὁποῖοι αἰσθανό-
μεθα τὴν θερμότητα. Λοιπὸν πρέπει ὁ φιλομαθὴς νὰ εὐρίσκη ὄρους καὶ
220 φωνὰς οὐχ ὡς γραμματικός, ἀλλ' ὡς φιλόσοφος ζητῶν τὰς ἀληθεῖς ἰδέας
τὰς ὁποίας ἔχουσιν. Ἐν τῇ σχολαστικῇ φιλοσοφίᾳ καὶ θεολογίᾳ εὐρί-
σκοῦνται πολλαὶ φωναὶ κοιναὶ καὶ συγκεχυμέναι, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν διορί-
ζοῦσιν καὶ σαφῶς εἰκονίζουσιν.
"Αν ἐγὼ εἶχα σκοπὸν νὰ παραδώσω ὧδε κατὰ πλάτος τὴν λογικὴν,
225 ἔλεγον πολλὰ περὶ τῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα λέγονται ὄροι, διότι ὀρίζου-
σιν, ἤγουν διορίζουσι τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων. Οἱ ὄροι οὗτοι λαμβά-

212 οὐκ K

210 "Όταν οὖν τις λαμβάνῃ τὰς φωνὰς κατ' ἄλλην σημασίαν. Πρβ. LPR, I, XII, p. 94 Voilà donc la grande utilité de la définition des noms de faire comprendre nettement de quoi il s'agit afin de ne pas disputer inutilement sur des mots que l'un entend d'un façon et l'autre d'autre, comme on fait souvent, même dans les discours ordinaires.

214 Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχειν ἰδέας συγκεχυμένας τὰς φωνὰς αἷς χρῶνται. Πρβ. LPR I, XI, p. 88. D'une autre cause qui met de la confusion dans nos pensées et dans nos discours, qui est que nous les attachons à des mots καὶ XII, p. 91. Du remède à la confusion qui naît dans nos pensées et dans nos discours de la confusion des mots; où il est parlé de la nécessité et de l'utilité de définir les mots dont on se sert et de la différence de la définition des choses d'avec la définition des noms.

215. Α.χ. ἡ φωνὴ θερμόν εἰς τὸ στόμα τοῦ κοινοῦ λαοῦ σημαίνει ἰδέαν συγκεχυμένην Πρβ. LPR I, IX De la clarté et distinction des idées et de leur obscurité et confusion, p. 78 Et comme ces idées ne sont point naturelles, mais arbitraires, on y a agi avec une grande bizarrerie. Car quoique la chaleur et la brûlure ne soient que deux sentiments l'un plus faible et l'autre plus fort, on a mis la chaleur dans le feu, et l'on a dit que le feu a de la chaleur. Πρβ. ἐπίσης σ. 371, σημ. 17. Le vulgaire dit le feu est chaud. . . Les philosophes disent le chaud. . . ne sont que des sensations en nous; supposer que ces sensations sont dans le feu. . . c'est une absurdité. La contradictions est plus apparente que réelle: elle vient d'un abus de mots de la part de philosophes et d'une confusion des idées de la part du vulgaire. . . Reid, Essais sur les Facultés intellect. Ess. II, ch. XVII, Oeuvres comp. t. III, p. 281.

f 159 υ] νοῦσι τὰ ὀνόματα ἐκ τῶν ἰδεῶν τὰς | ὁποίας σημαίνουσι. Καλεῖται ἀπο-
 λελυμένος ὄρος, ὅταν σημαίῃ ἐν πράγμα τὸ ὅποιον νοεῖται μόνον, ὡς πάν-
 230 τοτε ἑτέρου κεχωρισμένον. Ὅλον ὁ ὄρος γῆ. Ὅταν ἡ ἰδέα ἐνὸς ὄρου περι-
 ἔχη μίαν σχέσιν τοῦ σημαινομένου πράγματος μετὰ τινος ἑτέρου, λέγε-
 ται σχετικὸν καὶ συσσωρευτικόν, ὅλον ἢ φωνὴ μέγας, δηλοῖ πρᾶγμα τὸ
 ὅποιον συγκρίνεται ἑτέρῳ κατὰ τοῦ ὁποίου τὴν σχέσιν τὸ πρᾶγμα λέγε-
 ται μέγα. Ὁ ἀφηρημένος ὄρος ἐστὶν ἐκεῖνος ἐν ᾧ τὸ σημαινομένον πρᾶ-
 γμα οὐ θεωρεῖται ὁλοκλήρως ἀλλὰ κατὰ μέρος, ὅλον δτι νοῶ τὸν ἥλιον ὡς
 235 φωτιστικὸν καὶ ὄχι ὡς κανστικόν. Αὗται αἱ ἀφηρημέναι γνώσεις τῶν πρα-
 γμάτων εἰσὶ γενικαί, π.χ. ὅταν ἐγὼ στοχάζωμαι τινὰ μερικὸν ἄνθρωπον,
 μὴ προσέχων εἰς ὅ,τι ἐκεῖνος καὶ δι' οὗ διαφέρει τῶν ἄλλων ἀνθρώπων,
 ποιῶ ἔννοιάν τινά γενικὴν καὶ κοινήν. Τὰ ὀνόματα μετὰ τῶν ὁποίων ἁρ-
 μόζονται εἶναι αἱ ἀφαιρέσεις καὶ ἔννοιαι, εἰσὶ τὰ πέντε καθόλου: γένος,
 240 εἶδος, διαφορὰ, ἴδιον καὶ συμβεβηκός. Τὰ καθόλου ταῦτα θεωροῦσι κατὰ
 πλάτος οἱ διαλεκτικοί. Ἀληθῶς δὲ οὐκ εἰσὶν ἄξια τοσαύτης διδασκαλίας
 δι' ἧς ματαίως ἀπόλλυται ὁ καιρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΘΩΣ ΚΡΙΝΕΙΝ

f 160 ς] Ὅσα εἶπομεν ἄνω περὶ τῆς α^{ης} ἐννοίας ἀρκοῦσιν, | ὅπως διευθύνωσι
 τὴν δευτέραν ἢ ὁποία ἐστὶν ἡ κρίσις. Ἐπειδὴ κρίνειν οὐκ ἔστιν ἕτερον
 εἰ μὴ συγκατατίθεσθαι ἔχειν σχέσιν καὶ συνάφειαν μετὰ τινος ἑτέρου, ἢ
 μὴ συγκατατίθεσθαι ἔχειν τὸ πρᾶγμα τὴν σχέσιν ταύτην. Ἴνα οὖν ὀρθῶς
 κρίνωμεν, δὲν ζητεῖται ἄλλο εἰ μὴ ὀρθῶς νοεῖν τὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν
 250 τῶν πραγμάτων καὶ μὴ συγκατατίθεσθαι, εἰ μὴ δτε ἀναγκάζει ἡμᾶς ἡ
 σαφὴς ἰδέα τῶν ἰδίων πραγμάτων. Ὅταν θεωροῦνται μετὰ πάσης προ-
 σοχῆς τὰ πράγματα, εὐκόλως ξανοίγομεν τὴν σχέσιν αὐτῶν καὶ συνά-
 φειαν.

Ἡ φανέρωσις τῆς κρίσεως ἐστὶ κατάφασις ἢ ἀπόφασις. Ἐπειδὴ κρί-
 255 νειν δτι ἡ γῆ ἐστὶ σφαιροειδῆς σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν συγκατάθεσιν
 τῆς ψυχῆς. Ὅταν δὲ διὰ τῶν φωνῶν φανεροῦται ἡ συγκατάθεσις αὕτη
 τότε καταφάσκομεν τὴν γῆν εἶναι σφαιροειδῆ. Ὡσαύτως κρίνειν τὸ ζῶον

228 ὡς κεχωρισμένον παντός ἑτέρου L

231 σημαντικόν L

246 τὴν ἑτέραν, ἢ K

240 τὰ καθόλου ταῦτα θεωροῦσιν κατὰ πλάτος οἱ διαλεκτικοί. Πρβ. LPR, p. 70 Et voilà plus qu'il n'en faut touchant les cinq universeux qu'on traite dans l'école avec tant d'étendu. Car il sert de très peu de savoir qu'il y a des genres. . . mais l'importance est de reconnaître les vrais genres.

μη είναι λίθον, σημαίνει αντιγνωμίαν τῆς θελήσεως, ἥτις φανεροῦται διὰ τῶν φωνῶν μεθ' ὧν ἀποφάσκομεν τὸ ζῶον εἶναι λίθον. *Ὅπως οὖν γίνε-
260 ται ὀρθή ἢ κατάφασις, δεῖ ὁμολογεῖν μόνον ὅσα παρίστησιν ἡμῖν τοῦ πράγματος ἢ ἰδέα καὶ ὅσα ἔχουσι συνάφειαν μετ' αὐτῆς, ὅσα δὲ ἀντιμάχονται τῇ ἰδέᾳ τοῦ πράγματος δεῖ ἀποφάσκειν.

*Ἡ φανέρωσις τῆς κρίσεως λέγεται ἀπόφασις, ἐπαγγελία καὶ πρότασις ἢ ὅποια ἔχει τουλάχιστον τρεῖς ὅρους ἢ ἐμφανῶς ἢ συνεπτυγμένως. *Ὁ
265 α^{ος} ὅρος σημαίνει τὸ πρᾶγμα περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμιλοῦμεν καὶ διὰ τοῦτο f 160 v] καλεῖται ὑποκείμενον, ὁ ὕστερος | ὅρος σημαίνει τὸ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον λέγεται ἦτοι ἀποδίδεται τῷ ὑποκειμένῳ, ὅθεν καλεῖται κατηγορούμενον, ἦτοι λεγόμενον καὶ ἀποδιδόμενον. *Ὁ ὅρος ὁ δεύτερος, ὁ ὁποῖος σημαίνει τὴν κατάφασιν ἢ τὴν ἀπόφασιν ἐστὶ τὸ ῥῆμα, τὸ ὁποῖο συνάπτει τὸ κατη-
270 γορούμενον τῷ ὑποκειμένῳ καὶ χωρίζει αὐτὰ διὰ τοῦ μορίου οὐ. Ὅλον ἐν τῇ προτάσει: ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον, ἢ φωνὴ ἄνθρωπος ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον, ἢ φωνὴ ζῶον τὸ κατηγορούμενον, τὸ ῥῆμα ἐστὶ σημαίνει τὴν κατάφασιν καὶ καλεῖται σύνδεσμος καὶ συμπλοκὴ τῶν δύο ὀρων. Κυρίως γὰρ τὸ ῥῆμα οὐκ ἔστιν ὅρος τῆς προτάσεως, τουτέστιν ἄκρον αὐτῆς, ἀλλ' ἐ-
275 νῶσις τῶν ἄκρων, τοῦ ὑποκειμένου δηλαδή καὶ τοῦ κατηγορουμένου. Ὅτως ἡ πρότασις αὕτη: ἀγαπῶ, συνεπτυγμένως ἔχει τὰ ἄκρα καὶ τὸν σύνδεσμον, διατὶ διαλύεται: ἐγὼ εἰμι ἀγαπῶν. Σημαίνει γὰρ τὴν κατάφασιν τοῦ νοῦς τὸ ῥῆμα καὶ ἡ κατάφασις οὐ γίνεται ἄνευ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου.

280 *Ἡ πρότασις διαιρεῖται εἰς διάφορα εἶδη, ἐπειδὴ ἢ ἐστὶν ἐνικὴ ἢ μερικὴ ἢ κοινὴ, κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ ὑποκειμένου, ἢ ὅποια σημαίνει ἢ ἐν διωρισμένον ἢ ἐν ἀδιόριστον πρᾶγμα, ἢ πολλὰ συγκεχυμένα. *Ὅσαύτως ἄλλη f 161 r] ἐστὶ καταφατικὴ | καὶ ἄλλη ἀποφατικὴ κατὰ τὸ κατηγορούμενον τὸ ὁποῖον ἢ καταφάσκει περὶ τοῦ ὑποκειμένου ἢ ἀποφάσκει ἔχων τὸ μόριον
285 οὐ πρὸ τοῦ συνδέσμου.

*Ὁμοίως ἡ πρότασις ἄλλη ἐστὶν ἀπλῆ καὶ ἄλλη σύνθετος καὶ συμπελεγμένη. *Ἀπλῆ ἐστὶν ἢ ποιοῦσα μίαν κατάφασιν ἢ ἀπόφασιν, οἷον ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον, ζῶον οὐκ ἔστι λίθος. Σύνθετος ἐστὶν ἢ συνισταμένη ἐπὶ δυοῖν ἀπλῶν, οἷον ἄνθρωπος ἐστὶ λογικὸς καὶ ἵππος ἐστὶ χρεμετιστικὸς.
290 *Ἡ σύνθετος πρότασις διαιρεῖται εἰς διάφορα εἶδη κατὰ τὰ διάφορα μόρια μεθ' ὧν ἐνοῦνται ὡς ἀπλαῖ προτάσεις. *Ὅθεν ἄλλη λέγεται συνδετικὴ ἔχουσα τὸ μόριον καί, ἄλλη διαζευτικὴ ἔχουσα τὸ μόριον ἢ, ἄλλη ὑποθετικὴ ἔχουσα τὸ μόριον εἰ, ἄλλη αἰτιολογικὴ διὰ τοῦ μορίου δι. *Ὅλον τὸ ζῶον ἐστὶ αἰσθητικὸν καὶ ὁ λίθος ἀναίσθητος, σὺ ἢ γράφεις ἢ οὐ γρά-

258 - 259 σημαίνει... λίθον om. K

270 τοῦ οὐ K

281 - 282 διωρισμένον πρᾶγμα ἢ ἐν ἀδιόριστον L

292 - 293 ὑποθετικὴ διὰ τοῦ μορίου εἰ L

295 φεις, εἰ ἐστὶν ζῶον ἐστὶν αἰσθητικόν, ἐστὶν ἀγαθὸς ὅτι φυλάσσει τὸν θεῖον νόμον.

Τῆς προτάσεως ἰδιώματα ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις καὶ ἡ ἀντιστροφή. Ἐκ τῶν προτάσεων γὰρ τινὲς ἔχουσιν ἀντιμαχίαν καὶ λέγονται ἀντίθετοι, δεῖ δὲ ταύτας μὴ διαφέρειν κατὰ τοὺς δρους. Ἡ ἀντίθεσις ἄλλη ἐστὶν
300 ἀντιφατική, ἄλλη ἐναντία, ἄλλη ὑπεναντία καὶ ἄλλη ὑπάλληλος. Ὅταν αἱ
f 161 v] προτάσεις διαφέρουσι κατὰ τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα | (ἧτις ἐστὶ τὸ καταφατικὸν καὶ ἀποφατικὸν ἐν αὐταῖς), λέγονται ἀντιφατικά, ὡς πᾶν ζῶον ἐστὶν οὐσία, τί ζῶον οὐκ ἐστὶν οὐσία. Ὅταν διαφέρουσι κατὰ
μόνην τὴν ποιότητα καὶ εἰσὶν ἀμφοτέραι κοιναί, λέγονται ἐναντία. Ὅσον
305 πᾶν ζῶον ἐστὶν οὐσία, οὐδὲν ζῶον ἐστὶν οὐσία. Ὅταν διαφέρουσι κατὰ ποιότητα καὶ εἰσὶν ἀμφοτέραι μερικαί, λέγονται ὑπεναντία. Ὅσον τις ἄνθρωπος σπουδάζει, τις ἄνθρωπος οὐ σπουδάζει. Ὅταν διαφέρουσι κατὰ
μόνην τὴν ποιότητα λέγονται ὑπάλληλοι, ὅτι μία δηλαδὴ ἡ μερική
κεῖται ὑπὸ τῆς ἄλλης (sic), δηλ.: περιέχεται ἐν τῇ κοινῇ. Ὅσον πᾶν ζῶον
310 ἐστὶν οὐσία, τί ζῶον ἐστὶν οὐσία. Αὗται αἱ ὑπάλληλοι κυρίως οὐκ εἰσὶν ἀντίθετοι, διότι οὐ διαφέρουσιν κατὰ τὴν ποσότητα. Ὡσαύτως αἱ ὑπεναντία οὐκ ἔχουσιν τὸ αὐτὸν ὑποκείμενον καὶ διὰ τοῦτο κυρίως οὐκ ἔχουσιν ἀντίθεσιν. Ἀντιστροφή τῶν προτάσεων ἐστὶν ὅταν, ἐκ μιᾶς προτάσεως κατὰ συμπέρασμα γίνεται ἄλλη διὰ τὴν συνάφειαν ἣν ἔχουσι. Τοῦτο
315 δὲ γίνεται διὰ τῆς μεταλλαγῆς τοῦ κατηγορουμένου εἰς ὑποκείμενον καὶ ἐναλλάξ. Ὅσον οὐδὲν ζῶον ἐστὶ λίθος ἄρα οὐδεὶς λίθος ἐστὶ ζῶον. Ὅπως γίνεται ὀρθῶς ἡ ἀντιστροφή, ἧτις ἐστὶ συλλογισμὸς, δεῖ σκοπεῖν, πῶς τὸ ἐν ἀκολουθεῖ τῷ ἄλλῳ. Ὅθεν, εἰπω: πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον |
f 162 r] οὐκ ἀντιστρέφω, ἄρα πᾶν ζῶον ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄρα τί ζῶον
320 ἐστὶ ἄνθρωπος, αὕτη γὰρ ἀκολουθεῖ ἐκ τῆς πρώτης, οὐχὶ δὲ ἡ ἄλλη λέγουσα, πᾶν ζῶον ἐστὶν ἄνθρωπος.

Διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν προτάσεων ἐστὶν ὁ κανὼν οὗτος: ὅταν τὸ κατηγορούμενον προσήκει τῷ ὑποκειμένῳ ἀληθεύει ἡ καταφατικὴ πρότασις καὶ ψεύδεται ἡ ἀποφατικὴ, ὅταν δὲ τὸ κατηγορούμενον οὐ προσήκει, ψεύδεται
325 ἡ καταφατικὴ καὶ ἀληθεύει ἡ ἀποφατικὴ. Καὶ ταῦτα περὶ τῆς β^ας ἐννοίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΘΩΣ ΣΥΛΛΟΓΙΖΕΣΘΑΙ

Συλλογίζεσθαι εἶναι νὰ βλέπωμεν, ὅτι δύο πράγματα ἐνοῦνται ἀλλήλοις καὶ διὰ τοῦτο συμπεραίνομεν, ὅτι τεθέντος τοῦ ἐνὸς ἀκολουθεῖ τὸ

303 ἀντιστρέφουσι K

305 ἀντιστρέφουσι K

319 - 320 ἀλλ' . . . ἄνθρωπος om. K

330 ἄλλο· τότε συλλογίζομεθα, όταν μὴ βλέποντες σαφῶς τὴν ἔνωσιν τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου μιᾶς προτάσεως ἢ τὴν ἀντιμαχείαν αὐτῶν, ζητοῦμεν μέσον τι ἡμῖν γνωστὸν δι' οὗ μανθάνομεν τὴν προειρημένην ἔνωσιν ἢ ἀντιμαχείαν. Ὅπως οὖν ποιῶμεν συλλογισμούς, δεῖ ἔχειν τὸν νοῦν πλήρη ἀσφαλῶν καὶ βεβαίων ἀρχῶν. Διότι διὰ τῶν ἀρχῶν

335 ἐκείνων δυνάμεθα συμπεραίνειν διὰ μερικὰ πράγματα, τὰ ὅποια κρέμονται παρ' ἐκείνων ἢ ἐναντιοῦνται ταῖς ἀρχαῖς, διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπιστήμη *f 162 v*] ἔχει τὰς ἰδίας ἀρχάς. Ἡ θεολογία | λαμβάνει αὐτὰς ἐκ τῆς θείας γραφῆς, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀποστολικῆς παραδόσεως καὶ ἐκ τῆς κοινῆς γνώμης τῶν πατέρων. Εἰς τὴν φυσικὴν αἱ πείραι εἰσὶν αἱ ἀρχαί,

340 εἰς τὴν ἠθικὴν ἀρχαί εἰσὶν ἡ διδασκαλία τοῦ εὐαγγελίου καὶ ὁ ἔμφυτος λόγος δι' οὗ διακρίνεται τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν συλλογίζεται κατὰ τὰς πρώτας γενικὰς ἀρχάς καὶ κοινὰ ἀξιώματα τὰ ὅποια ἔχει. Ὅθεν πρέπει νὰ ἐξετάζη νὰ εἶναι φανερά καὶ βέβαια τὰ ἀξιώματα ἐκεῖνα· ὡσαύτως πρέπει νὰ βλέπη φανερῶς τὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων ἐν ἧ θεμελιούται ὁ συλλογισμὸς, ὁ συλλογισμὸς γὰρ ἐστὶ πείθεσθαι ὅτι ἐν πράγμα ἀληθεύει, διότι ἐνοῦται μετὰ τινος ἑτέρου τοῦ ὁποίου ἡ ἀλήθεια εἶναι φανερά. Ἐξόχως ὁ συλλογισμὸς θεμελιούται ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην: Τὰ ταυτιζόμενα ἐνὶ τρίτῳ καὶ ἀλλήλοις ταυτίζονται, ἢ ὅποια εἶναι φανερά. Ὅσον δὲν ἠξεύρω ἂν τὸ α ταυτίζεται τῷ δ, γνωρίζω

345 δὲ ὅτι τὸ β ἐστὶν ἐν σὺν τῷ δ: ὅθεν δεῖ μὲ ἐρευνᾶν, εἰ τὸ α ταυτίζεται τῷ δ. Ἴδοῦ πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ συλλογισμοῦ, τόσον οὖν ἦτον ἀρκετὸν περὶ συλλογισμοῦ, μήτε εἰσὶν ἀναγκαῖοι οἱ κανόνες ὅλοι τῶν διαλεκτικῶν. *f 163 r*] Οἱ γεωμέτραι γὰρ ὀρθῶς συλλογίζονται καὶ | οὐδὲν φροντίζουσι τῶν διαλεκτικῶν κανόνων. Ὅμως πρὸς σαφεστέραν κατάληψιν λέγω δ,τι

355 ἀκολουθεῖ.

Μία πρότασις λέγεται ἀμφίβολος, όταν δὲν βλέπωμεν φανερῶς εἰ ἢ

330 - 331 τοῦ κατηγορουμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου L

342 πρώτας om. K

349 Λ.χ. L

353 Οἱ γὰρ γεωμέτραι K

354 - 355 τὰ ἀκόλουθα L

356 φανερῶς om. K

333 Ὅπως οὖν ποιῶμεν συλλογισμούς, δεῖ ἔχειν τὸν νοῦν πλήρη ἀσφαλῶν καὶ βεβαίων ἀρχῶν. Πρβ. Ἀριστ. Ἀναλ. ὕστερα. 72 a καὶ LPR IV, p. 307 Tout le monde demeure d'accord qu'il est important d'avoir dans l'esprit plusieurs axiomes et principes, qui, étant clairs et indubitables puissent nous servir de fondement pour connaître les choses les plus cachées.

353 Οἱ γεωμέτραι γὰρ ὀρθῶς συλλογίζονται. Πρβ. LPR IV, 9, p. 312 Et il faut avouer qu'il n'y a rien de plus admirable que d'avoir découvert tant des choses si cachées et les avoir démontrées par des raisons si fermes et si invincibles, en se servant de si peu de règles: de sorte qu'entre tous les philosophes ils ont seuls cet avantage d'avoir banni de leur école et de leurs livres la contestation de la dispute.

ἰδέα τοῦ κατηγορουμένου περιέχεται ἐν τῷ ὑποκειμένῳ καὶ τότε ἔχομεν
 χρεῖαν τρίτης τινος ἰδέας, ἥτις καλεῖται μέσον, ὅτι δι' αὐτῆς γινώσκειται
 ἡ ἀλήθεια τῆς ζητουμένης προτάσεως, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ συγκρίνω-
 360 μεν σὺν τοῖς δυσὶν ὅροις τῆς ἀμφιβόλου προτάσεως καὶ οὕτω ποιοῦμεν
 δύο προτάσεις. Μετὰ ταύτας δὲ συμπεραίνομεν τὴν ἀμφίβολον πρότασιν,
 ἥτις ἐστὶ τὸ συμπέρασμα. Οἷον οὐ βλέπω φανερῶς ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθά-
 νατος, εὗρισκω τρίτον ὅρον, δηλ. τὸ αἶλον, ὃ ὁποῖος καλεῖται μέσος
 365 ὅρος. Σὺν τούτῳ συγκρίνω τὸ ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον τῆς προ-
 τάσεως ἐκείνης λέγων, τὸ αἶλον ἐστὶν ἀθάνατον, ἡ ψυχὴ ἐστὶν αἶλος,
 ἔπειτα συμπεραίνω τὴν πρότασιν ἐκείνην: ἄρα ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἀθάνατος.
 Τὸ κατηγορούμενον τῆς συνεπείας λέγεται μείζον ἄκρον τοῦ συλλογι-
 σμοῦ, τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς ἔλαττον ἄκρον, ὃ ὅρος ἐκεῖνος ὃ ὁποῖος οὐκ
 εἰσέρχεται εἰς τὴν συνέπειαν λέγεται μέσος. Ἐν τῷ συλλογισμῷ οὖν
 f 163 v] τρεῖς ὅροι εἰσὶ μόνον καὶ τρεῖς | προτάσεις, ὡς φαίνεται ἐν τῇ λογικῇ
 τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὁμοίως εἰς τὴν λογικὴν ἐκείνην φαίνεται ὁ τρόπος
 τῆς διατάξεως τῶν συλλογισμῶν καθ' ἣν διάφορον διάταξιν λέγονται δια-
 φόρου σχήματος. Ἡ διάταξις οὖν τοῦ μέσου ὅρου σὺν τοῖς ἄκροις λέγε-
 ται σχῆμα τοῦ λογισμοῦ. Δι' ὃ ὅτε ὁ μέσος ὅρος ἐστὶν ὑποκείμενος ἐν
 375 τῇ μείζονι καὶ κατηγορούμενον ἐν τῇ ἐλάττονι λέγεται α^{ον} σχῆμα, ὅτι
 ἐστὶν κατηγορούμενον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προκειμέναις. Ὅτε ἐστὶ κα-
 τηγορούμενον ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προκειμέναις καλεῖται β^{ον} σχῆμα, ὅτε
 ἐστὶν ὑποκείμενον ἐν ταῖς διῶν προκειμέναις καλεῖται γ^{ον} σχῆμα.
 Αἱ τρεῖς προτάσεις τοῦ συλλογισμοῦ δύνανται νὰ εἶναι ἢ κοιναὶ ἢ
 380 κατηγορηματικαὶ ἢ ἀποφατικαὶ. Ἡ ποσότης αὕτη καὶ ποιότης τῶν
 προτάσεων καλεῖται τρόπος τοῦ συλλογισμοῦ. Ἡ ποσότης αὕτη καὶ
 ποιότης τῶν προτάσεων σημειοῦνται τοῖς δ^{ον} φωνήενσι: α ὅπερ σημαίνει
 κοινὴν καταφατικὴν πρότασιν, ε ὅπερ σημαίνει κοινὴν ἀποφατικὴν, ι
 ὅπερ σημαίνει μερικὴν καταφατικὴν, ο ὅπερ δηλοῖ τὴν μερικὴν ἀποφα-
 f 164 r] τικὴν. Ὅταν οὖν θέλωμεν νὰ φανερώσωμεν τὸν | τρόπον τοῦ συλλογι-
 σμοῦ, ποιοῦμεν τοῦτο διὰ τριῶν ἐκ τῶν προειρημένων δ^{ον} φωνηέντων.
 Ὅθεν, εἰ καὶ αἱ τρεῖς προτάσεις εἰσὶ κοιναὶ καταφατικαὶ τίθεμεν τρία α,
 εἰ εἰσὶ κοιναὶ ἀποφατικαὶ τίθεμεν τρία ε, εἰ εἰσὶ μερικαὶ καταφατικαὶ
 τίθεμεν τρία ι, εἰ εἰσὶ μερικαὶ ἀποφατικαὶ τίθεμεν τρία ο.
 390 Ἀκολουθεῖ οὖν, ὅτι τόσοι τρόποι συλλογισμοῦ εἰσὶν, ὅσοι δύνανται

367 καλεῖται K

368 ἐκεῖνος om. K

370 ἐκ τῆς λογικῆς K

372 διαλέξεως K

382 δ K

383 δ K δ K

384 δ K

ὑπάρχειν διάφοροι διατάξεις τῶν τεσσάρων φωνηέντων κατὰ τρεῖς καὶ
 τρεῖς μόνον, αὗται δὲ αἱ διατάξεις εἰσὶν 64. Διὸ πάντες οἱ συλλογισμοί,
 εὐσυλλόγιστοι ἢ ἀσυλλόγιστοι ἀνάγονται εἰς ἓνα τούτων καὶ διαιροῦνται
 κατὰ τὰ τρία σχήματα. Ἡ λογικὴ ἐξετάζει τινὰς κανόνας κοινούς, δι'
 395 ὧν διακρίνει ποῖοι τρόποι ἐκ τῶν 64 εἰσὶν εὐσυλλόγιστοι καὶ διατάττει
 κυρίως 10 μόνον εἶναι εὐσυλλογίστους. Κοινῶς ὁμοῦς ἐκτείνονται μέχρι
 τῶν 19 διὰ τὴν διαφορὰν τῶν σχημάτων καὶ ἀντιστροφῶν τῶν ὁρῶν
 καθ' ἣν οἱ εὐθεῖς τοῦ α^{ου} σχήματος γίνονται πλάγιοι. Οἱ τρόποι οὗτοι
 τῶν εὐσυλλογίστων συλλογισμῶν ὀνομάζονται τισὶν ὀνόμασιν, ὅπως εὐ-
 f 164 v] κόλως μάθωσιν αὐτοὺς οἱ ἀρτιμαθεῖς | Φέρ' εἰπεῖν ὁ α^{ος} τρόπο τοῦ α^{ου}
 σχήματος καλεῖται βάρβαρα, ὁ β^{ος} κελάρην κλπ. Ὁ γενικὸς κανὼν δι' οὗ
 διακρίνομεν περὶ ἐκάστου συλλογισμοῦ ἐστὶν οὗτος: τότε ὀρθῶς συμπε-
 ραίνομεν, ὅταν ἡ συνέπεια περιέχεται ἐν μιᾷ τῶν προκειμένων, καὶ ἡ
 ἄλλη προκειμένη δηλοῖ τοῦτο, ὅλον ὁ συλλογισμὸς οὗτος ἐστὶν ὀρθός: πᾶν
 405 ζῶον ἐστὶν οὐσία, ὁ λέων ἐστὶ ζῶον, ἄρα ὁ λέων ἐστὶν οὐσία. Ἡ συνέ-
 πεια γὰρ περιέχεται ἐν τῇ μείζονι, ὅπερ δηλοῖ ἡ ἐλάττων λέγουσα εἶναι
 ζῶον τὸν λέοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. ΠΕΡΙ ΜΕΘΟΔΟΥ

Ἡ μέθοδος ἐστὶν δι' ἧς εὐτάκτως διατάττονται αἱ γνώσεις ἃς ἔχομεν,
 410 ὅπως δι' αὐτῶν εὐρωμεν μίαν κεκρυμμένην ἀλήθειαν ἢ ταύτην εὐρεθεῖσαν
 τοῖς ἄλλοις δείξωμεν· δεῖ οὖν, ὅτε ζητοῦμεν μαθεῖν τί, εἰδέναι τὸ πρᾶγμα
 ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ζητοῦμεν εὐρεῖν τὸ ἰδίωμα. Ἐπειτα δεῖ θεωρεῖν πᾶ-
 σαν σχέσιν, ἣν ἔχει, δηλ.: θεωρεῖν ποῖα πράγματα ἔχουσι συνάφειαν
 f 165 r] σὺν ἐκείνῳ, τὰ ὁποῖα γνωσκόμενα δύνανται ποιεῖν | γνωστὸν καὶ τὸ
 415 ζητούμενον. Ὡσαύτως θεωροῦμεν ὅλα τὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα δυνά-
 μεθα συνάγειν ἐκ τοῦ γνωστοῦ πράγματος. Δι' ὃ δεῖ καλῶς νοεῖν τοῦ
 πράγματος τὴν ἰδέαν, διότι πᾶσα γνώσις ἣν λαμβάνομεν, ὅτε οὐκ ἐστὶ
 κατὰ συμβεβηκός, προέρχεται ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ πράγματος. Ὁ λόγος ὁ
 ὁποῖος ἐξηγεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ πράγματος καλεῖται ὀρισμός, διό, ὅτε οὐ-

396 10 εὐσυλλογίστους μόνον K

400 λ.χ. L

403 συνέχεια K

405 ὁ om. L ὁ om. L

413 τουτέστι L

414 σὺν om. K

418 - 419 δς K

409 Ἡ μέθοδος ἐστὶν δι' ἧς. Πρβ. LPR IV, 2, 287. On peut appeler généralement méthode, l'art de bien disposer une suite de plusieurs pensées, ou pour découvrir la vérité quand nous l'ignorons, ou pour la prouver aux autres, quand nous la connaissons déjà.

420 τος ἐστὶν ὀρθός, δεῖ παρ' αὐτοῦ συμπεραίνειν πᾶν ὅτι δυνάμεθα γινώσκειν ἐν τῷ πράγματι. Διὸ ἀρχὴ κυριωτάτη τῆς μεθόδου ἐστὶν ὁ ὀρισμὸς τοῦ πράγματος. Ὅπως ζητήσωμεν μεθοδικῶς τὸ ἄγνωστον, δεῖ ἐξετάζειν πᾶσαν ἀλήθειαν γνωστήν, ἣτις ἔχει συνάφειαν τινὰ τῷ ζητούμενῳ πράγματι.

425 Ἡ φανερά ἀλήθεια ἣτις οὐκ ἔχει χρεῖαν ἀποδείξεως λέγεται ἀξίωμα καὶ ἀρχή, τοῖς ἀξιώμασι καὶ τοῖς ὀρισμοῖς τῶν πραγμάτων καὶ ταῖς προσδεδειγμέναις προτάσεσιν ἐν τῇ ἀποδείξει χρηστέον. Πᾶς ἕτερος τρόπος τῆς ἀποδείξεως ἐστὶν ἀτελής. Τὸ φυσικὸν μέσον τοῦ λαμβάνειν νέαν γνῶσιν τοῦ πράγματος ἐστὶ συναγαγεῖν ἐκ τῆς ιδέας, ἥτοι ὀρισμοῦ f 165 v] τοῦ πράγματος, ὅ,τι θέλομεν νὰ μάθωμεν, | ἡ ἀπόδειξις αὕτη φωτίζει τὸν νοῦν. Ὅταν δὲ ποιῶμεν τὴν ἀπόδειξιν φανερώνοντες τὰ ἄτοπα τὰ ὅποια ἠκολούθουν, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτον καθὼς λέγομεν, ἡ ἀπόδειξις αὕτη πείθει, ἀμὴ δὲν φωτίζει τὸν νοῦν.

Τελευταῖον διὰ τὴν μέθοδον ἐστὶν ὁ κανὼν οὗτος: πάντοτε πρέπει νὰ

435 γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας ἐκ τῶν γνωριμωτέρων καὶ γενικωτάτων.

Καὶ ταῦτα εἰσὶν ἀρκετὰ διὰ τὴν παροῦσαν ιδέαν τῆς λογικῆς.

Τέλος τῆς συντόμου ιδέας τῆς λογικῆς.

433 ἀλλ' οὐ L

435 γενικωτάτων om. K

430 ἡ ἀπόδειξις αὕτη φωτίζει τὸν νοῦν. Πρβ. LPR IV, 3, p. 294 - 295. Les géomètres ayant pour but de n'avancer rien que de convaincant, ils ont cru pouvoir y arriver en observant trois choses en général. La 1ère est de ne laisser aucune ambiguïté dans les termes, à quoi ils ont pourvu par les définitions des mots dont nous avons parlé dans la première partie. La 2de est de n'établir leur raisonnement que sur des principes clairs et évidents, et qui ne puissent être contestés par aucune personne d'esprit: ce qui fait qu'avant toutes choses ils posent les axiomes qu'ils demandent qu'on leur accorde comme étant si clairs, qu'on les obscurcirait en voulant les prouver. La 3e est de prouver démonstrativement toutes les conclusions qu'ils avaient, en ne se servant que des définitions qu'ils ont posées, des principes qui leur ont été accordés comme étant très évidents, ou des propositions qu'ils en ont déjà tirées par la force de raisonnement, et qui leur deviennent après autant de principes.